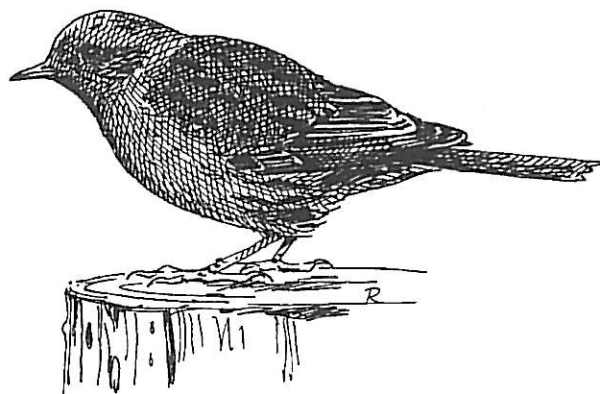

Jernspurv *Prunella modularis*

Global utbredelse

Jernspurven har en vestlig palearktisk utbredelse. Vi finner den over det aller meste av Europa med unntak av Island og deler av Middelhavsområdet — fra Irland, Skottland og England i vest til Ural-fjellene i øst, sør til Italia og det tidligere Jugoslavia og gjennom østlige deler av Tyrkia og Iran. I dette store utbredelsesområdet finner vi flere underarter.

Norsk utbredelse og habitatvalg

I Norge har vi nominatunderarten *modularis*, som har sin hovedutbredelse i Nord- og Sentral-Europa, sør til Alpene og østover til Ural-fjellene.

Hos oss er jernspurven en vanlig hekkefugl over hele landet med unntak av treløse kyststrøk i Finnmark, og de høyeste fjellpartier i Sør-Norge. Fåfallig er den også i grensestrøkene mot Sverige i Nordland fylke. Utbredelsekartet i dag er tilnærmet likt det som er presentert av Haftorn (1971).

Jernspurven foretrekker skog med rik undervegetasjon, gjerne i tilknytning til dyrket mark. Innen 19 prøveflater i granskog og 16 i furuskog (spredt over hele landet) forekom det 10 territorier/km² av arten. Den var imidlertid fraværende som territoriell art i 6 andre granskogfelt og 17 furuskogfelt, noe som gir et mer sannsynlig tetthetsestimert på 7.5 territorier/km² i granskog og 5 territorier/km² i furuskog (P.G. Thingstad pers. medd.). Den påtreffes vanlig i hager og parker. I lavlandet finner vi den også gjerne i yngre plantefelt, i høyere liggende strøk gjerne i mer åpne områder med einervegetasjon. Den påtreffes regelmessig helt opp i bjørkebeltet, også der med forkjærlighet for einerkraft.

Bestandsstørrelse og bestandsutvikling

Jernspurven har tilsynelatende ikke hatt noen større bestandsendring i Norge de senere årene. I følge Haftorn (1971) har det i Finnmark, hvor jernspurven mangler i store områder, ikke vært påviselige endringer i utbredelsesområdet det siste århundret. Også i dag er situasjonen den at jernspurven mangler i store deler av Vest-Finnmark og i de høyere liggende fjellstrøkene i Sør-Norge. Bestandsestimat for tallrike spurvefuglarter er vanskelig, og må i mange tilfeller kun betraktes som grove anslag. Et grovt anslag her vil derfor bli på 500.000-1.500.000 par. I Norden for øvrig er det ingen klare tendenser for bestandsstørrelsen, med unntak av Finland, hvor jernspurven har økt betydelig i antall i flere tiår nå (Koskimies 1992).

Hekkebiologi

Hunnen er alene om reirbyggingen. Reiret plasseres i de fleste tilfeller lavt over bakken, ofte i einer eller mindre gran (yngre plantefelt). Uvanlig er det heller ikke med hekking i en kvisthaug eller direkte på bakken. Egglegging skjer omkring midten av mai, men på fjellet og i Finnmark noe senere, gjerne ut i juni.

I Norge er ett kull det vanlige, mens to er det vanlige i resten av utbredelsesområdet. Normal kullstørrelse er 5-6 egg, mørkt blågrønne av farge, helt unntaksvis med rødbrune flekker. Eggene ruges av hunnen i 12 døgn, og ungene blir i reiret i 10-14 døgn. Ungene mates av begge foreldrene i reirtiden, og også de to første ukene etter at de har forlatt reiret. Ungene føres opp på insekter som også utgjør det meste av næringen for de voksne i sommerhalvåret. I resten av året livnærer jernspurven seg også av frø, på høsten også litt bær. Hovedtyngden av næringen tas på bakken.

Studier fra England (Davies 1992) har beskrevet en spesiell sosial organisering hos jernspurv. Den tradisjonelle oppfatningen er at det er hannene som er territoriehevdere og at hunnene velger hanner. Davies' (1992) undersøkelser antyder at det er hunnene som etablerer territorier uavhengig av hannene, og at hannene så fordeler seg etter hunnene. Det er i England påvist svært skjev kjønnsfordeling i hekkebestandene, og store deler av bestandene organiserer seg ikke i monogame par. Vi finner flere parforhold som polyandri (en hunn og to eller flere hanner), polygyni (en hann og to eller flere hunner) og også polygynandri (hunner har flere hanner som igjen har andre hunner). Mulighetene er mange, og jernspurven synes å være en art som kan utnytte fordelene ved mange ulike alternative strategier. Sosial organisering hos jernspurv er imidlertid lite undersøkt i Norge.

Trekkforhold

Jernspurven er overveiende trekkfugl i Norge. Den kommer som en av de aller første i april, og forlater oss i løpet av september-oktober. Vinterkvarterene er i SV-Europa. Overvinterende jernspurver påtreffes imidlertid regelmessig langs kysten fra Østfold nordover til Møre, med fåfallige og spredte funn nord til Nordland. På denne årstiden opptrer den enkeltvis eller i par, aldri flokkvis.

Rolf Terje Kroglund

Jernspurv *Prunella modularis*

729 ● Konstatert hekking

519 ● Sannsynlig hekking

826 ● Mulig hekking

Detaljeringsgrad: 10 x 10 km

